

Nyilvánvaló, hogy a fenti egyszerű felsorolás közül több fedi egymást, ennek ellenére szükségesnek tartottuk az igényeket a megfogalmazás szerint csoportosítani és elbírálás céljából az illetékesek elé terjeszteni. Ezek az igények léteznek, s ha nem is lehet őket a jelen pillanatban kielégíteni, kétségtelenül kínálkozhat olyan megoldás, amely az égető gondokon enyhíthetne.

J E G Y Z E T E K

1. SZENTIRMAI László: Az információs források szerepe a biológusok szakmai tájékoztatásában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 19. évf. 1972. 6.sz. 401-418. p.
2. SZENTIRMAI László: A szakmai tájékozódás igénye, lehetőségei és problémái. = Magyar Tudomány. Új folyam XVIII.k. 1973. 1.sz. 44-45. p.

A mezőgazdasági termelő- üzemekben dolgozó szakemberek szakirodalmi tájékoztatása

BILLÉDI FERENCNÉ

"A termelőüzemek szakirodalmi ellátása, a termelőüzemi
kézikönyvtárak létesítése és fejlesztése nem halasztható
feladat."

(A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia Mezőgazdasági
Szekcióülésének téziseiből.)

Az ipari üzemek, vállalatok vezetőinek, szakembereinek szakirodalmi tájékoztatásáról, az ipari üzemekben kialakult vagy kialakulóban lévő információs rendszerekről, az ezzel kapcsolatos problémákról bőven található a kérdés sokoldalú megközelítésével készült publikáció. Jóval kevesebb az a cikk, tanulmány vagy önálló kiadvány, amely a mezőgazdasági üzemek helyi szakirodalmi információs bázisával, tájékoztató szervezeteivel foglalkozik. A publikációk számának alacsony volta azonban nem a problémák hiányát és nem a téma érdektelenségét jelenti. A fentiek, valamint az idézett tézisben leírt "halaszthatatlan" jelző készített arra, hogy a jelen cikk keretében talán a szokottnál részletesebben - azonban korántsem a teljesség igényével - fejtsék ki a témával kapcsolatos gondolatokat.

SZAKMAI INFORMÁCIÓS SZÜKSÉGLET ÉS IGÉNY

A szakirodalmi tájékoztatás problémáinak felvetéséhez elsősorban a vele szemben támasztott követelmények tisztázandók.

A mezőgazdasági termelés információs szükségletét meghatározó tényezők a mezőgazdasági termelés változó jellegéből adódnak. E változásokat elsősorban a termelőerők színvonalának gyors növekedése mutatja. Leggyorsabb a növekedés a munka eszközeiben, módszereiben. Ezt jelzi a termelési folyamatok komplex gépesítése, illetve részleges vagy teljes automatizálása. A mezőgazdasági termelés fokozódó módon használ fel ipari anyagokat és erőforrásokat, ennek következtében a mezőgazdaság és az ipar kapcsolatai sokoldaluvá válnak. Nem részletezem ezeket a kapcsolatokat, csak példának említem meg a gépipart, vegyipart, könnyűipart, mint olyan iparágakat, amelyek termelvényei a mezőgazdasági termelésben nélkülözhetetlenek; a kapcsolat másik oldalán a mezőgazdasági termelésből származó nyersanyagok felhasználói, a könnyűipar, a vegyipar stb. állnak.

A termelőeszközöket erőteljes fejlődésre készíti a gazdálkodás piaci orientációja is azzal, hogy a nagyobb értékesíthetőség kedvéért - a jövedelmezőség növelésének érdekében - a termelési technikát és technológiát folyamatosan korszerűsíti. A mezőgazdasági termelés jellegének változó vonásaihoz tartozik a termelés egyes szakaszainak (termesztés, feldolgozás, értékesítés) integrációja is.

A szükségletet meghatározó tényezőnek kell minősítenünk a gazdaságokban, a mezőgazdasági vállalatoknál dolgozó szakemberek szakterületi megoszlását, amelynek jellemzésére néhány statisztikai adatsort mutatok be. Az adatok forrása a Stat. Időszaki Közl. "Képzettség és kereset" című, 278. kötete (1972-es adatok).

FELSŐ- ÉS KÖZÉPFOKU VÉGZETTSÉGŰ ALKALMAZOTTAK MEGOSZTLÁSA A MEZŐGAZDASÁGI ÁGAZATBAN:

Egyetemi és főiskolai végzettségűek összesen	10 972
Ebből gépészmérnök	253
építészmérnök	206
mezőgazdasági gépészmérnök	639
mezőgazdasági mérnök (növénytermesztő, állattenyésztő)	5095
erdőmérnök	227
kertészmérnök	835
állatorvos	613
közgazdász	330
jogász	889
Felsőfokú technikus végzettségű összesen	7397
Középfokú végzettségű összesen	33 400

A felsőfoku technikumi végzettségűek és a középfoku végzettségűek magas számát emelem ki - a tájékoztatás kiterjesztésekor feltétlenül számításba veendő tényező. Megjegyzem, hogy ez a csoport is a szakmák széles skáláját mutatja. A fentiekből következően a mezőgazdasági termelés (a mezőgazdasági termelésben dolgozó szakemberek) információs szükséglete nagymértékű és növekedő. Szerteágazó területről származó differenciált, de ugyanakkor integrált információkat kíván meg.

AZ IGÉNYEK DIFFERENCIÁLÓDÁSA

A szükséges információk összességéből a felhasználó által igényelt rész nevezhető a meglévő információs igénynek. Melyek ennek az igénynek a jellemzői a mezőgazdasági termelésben dolgozó szakemberek tekintetében? Különbségeket találunk, és különbséget kell tennünk az igények minősége, időszakossága és szintje tekintetében.

A minőséget tekintve a szakmai információs igény jelentkezik:

1. A döntések előkészítésében;
2. Technológiai változtatásoknál, ésszerűsítéseknél (mint ötletadó információigény);
3. A szakképzettség fejlesztésekor (a tudományágban bekövetkezett fejlődés megismerési igénye).

Az igény időszakosságát tekintve szólhatunk:

1. folyamatos,
2. meghatározott időpontban fellépő igényről.

Az igény szintjét az igénylő szakemberek termelésben elfoglalt helye határozza meg. Így különbséget tehetünk a gazdaság felső vezetői, egy-egy részterület irányítói és a középvezetők szintje között.

A fentiekben rendszerezett tartalmi szempontok mellett az információigény differenciálódik az igény kielégítésének módja és formája (pontosabban a tájékoztatási szolgáltatások módja és formája) szerint is.

Megközelítően így lehet meghatározni és rendszerezni a mezőgazdasági termelésben dolgozó szakemberek szakmai információs igényeit. Milyen a kép, ha a valóságban fellépő igényeket tekintjük, illetve milyen ismereteink vannak a meglévő igényekről?

IGÉNYKUTATÁSOK

A mezőgazdasági szakemberek szakirodalmi igényeiről több kisebb-nagyobb felmérést végeztek minisztériumi, kiadói, könyvtári kezdeményezésre. Többek között a MEM Információs Központja is végzett vizsgálatokat, úgymint

célvizsgálatokat, egy-egy szolgáltatással (főleg kiadvánnyal) kapcsolatos véleménykutatásokat és átfogóbb jellegű igénykutatást is. Ezek közül hadd emeljem ki a MAE-val közösen 1970-ben végzett felmérést, amelynek célja az agrárértelmiség szakirodalmi igényeinek vizsgálata volt. Ez a vizsgálat kiterjedt a termelésben dolgozó mezőgazdasági szakemberekre túl az egyéb területeken (kutatóintézet, oktatás stb.) dolgozó szakemberekre is. (Az agrárértelmiség szakirodalmi tájékozódása és az információellátás problémái az igényvizsgálat tükrében. 1970. AGROINFORM.) Az említett vizsgálatok közös jellemvonása, ha úgy tetszik szépséghibája, hogy a meglévő könyvtári illetve dokumentációs szolgáltatások oldaláról közelítik meg a problémákat, tehát a szolgáltató és nem a felhasználó szempontjainak, elvárásainak figyelembevételével készültek. Az igénykutatások folytatói abban az esetben kaphatnak a valósághoz hübb képet, ha meghatározott rétegek, csoportok igényeinek megismerését tűzik ki célul és viszonyítják a különféle központi, helyi vagy egyéb szolgáltatásokhoz, beleértve a szakirodalmi szolgáltatásokon kívül az egyéb tájékoztatási formákat is. A következtetésekkel pedig a könyvtári-dokumentációs szolgáltatások fejlesztési irányának megtervezését segítik elő. E megfontolások alapján van jelenleg folyamatban az AGROINFORM-nak egy szakirodalmi igény- és szokásvizsgálata, marketing módszerekkel. Mivel a vizsgálat következtetései még nem ismeretesek, szükségesnek tartom, hogy (a felhozott hiányosságok ellenére is) megemlítssem az 1970-es AGROINFORM-MAE felmérés néhány adatát illetve következtetését.

Elsőként azt a következtetést vegyük, amely a "Szakirodalmi tájékozódáshoz felhasználható nyelvismerete" kérdésre adott válaszok alapján készült. Idézek a tanulmányból: "... a termelésben dolgozók fele kizárólag a magyar szakirodalomra van utalva, de a fennmaradó 50 %-nál is az idegen nyelvű szakirodalom hatékonysága illuzórikus, mivel a nyelvismeret foka ismeretlen."

A második következtetés, amely tulajdonképpen a fentit támasztja alá, a magyar nyelvű folyóiratoknak első helyre sorolása az egyes dokumentumtípusok rangsorolási kérdésénél.

A következő kérdéscsoportra adott válaszok eredményét úgy idézem, hogy a későbbiekben visszatérek rá. A kérdés így hangzott: "Segítségére van-e a munkahelyi könyvtár a szakirodalom hasznosításában?" A válaszadók 66 %-a nemmel válaszolt. A szöveges válaszokból kitűnt, hogy az üzemek - főként tsz-ek - nagy többségében nincs munkahelyi szakkönyvtár, illetve kézikönyvtár.

AZ IGÉNYEK KIELÉGITÉSE

A szakmai információk kibocsátása, illetve feldolgozása és közreadása, a felhasználóhoz való eljuttatása rendszerben történik. Az élelmiszergazdaság átfogó információs rendszere magában foglalja a szakirodalmi tájékoztatást is. Főprofilú tájékoztatási intézet a tárca területén a MÉM Információs

Központja, amely központi szolgáltatásokkal, elsősorban kiadványok (referáló lap, szemlék, gyorstájékoztatók) közreadásával és terjesztésével végez folyamatos szakirodalmi tájékoztatást. Jelenleg nyolc olyan kiadványa van, amely a gyakorlatban dolgozó szakemberek szakirodalmi tájékoztatását hivatott szolgálni. Ezek közül a legnagyobb példányszámu a Mezőgazdasági Világirodalom, amely ugyyszólván minden magyar mezőgazdasági szakemberhez eljut, és általános tájékoztatást nyújt a világ különböző országaiban elért műszaki-tudományos eredményekről. A központi szolgáltatások körébe tartoznak a tárca mellékprofilu tájékoztató intézeteinek és a szakterületi tájékoztatási bázisoknak ilyen tevékenységei is. Sőt, az első fejezetben említett szükséglet- és igénymeghatározó tényezőkből következően más tárcák, ágazatok tájékoztató intézményeinek központi szolgáltatásain keresztül is áramlanak az információk a mezőgazdasági üzemekben dolgozó szakemberekhez. Nem céloim és nem is kívánom a központi tájékoztatási szolgáltatások tartalmi vagy formai jegyeit külön-külön számbavenni és értékelni. Inkább annak a kérdésnek a felvetése érdekes, hogy ezek a szolgáltatások alkalmasak-e arra, hogy az igényeket - az általam vázolt csoportok szerint - kielégítsék. Szembetűnik, hogy a problémák a döntések előkészítésének igényénél és a különböző szinteken fellépő igényeknél vannak. A döntéselőkészítő tájékoztatási igény a folyamatos tájékoztató szolgáltatás mellett a visszakeresőt is megkívánja. Ez pedig gyöngé pontja a tájékoztatási rendszernek. A szakképzettség fejlesztési igényét a jeladó szakirodalmi tájékoztatás nem elégíti ki. A központi szolgáltatás fejlesztésére, kibővítésére és differenciálására (adatbankok, a számítógép felhasználásával történő tájékoztatás) éppugy szükség van, mint használhatóságának és használatának erősítésére.

A jelenlegi központi szolgáltatások két nagy csoportra bonthatók:

1. A felhasználói csoporthoz való érkezéskor közvetlen felhasználható tájékoztatás,
2. A felhasználói csoporthoz való érkezéskor is csak áttételesen használható tájékoztatás.

Ha feltételezzük az optimális helyzetet (pl. azt, hogy egy mezőgazdasági termelőüzembe valamennyi lehetséges illetve kapható tájékoztatás beérkezik), a felhasználás hatékonyságát a belső áramlás, illetve további feldolgozás befolyásolja. (Más kérdés, hogy az ilyen optimális helyzet is ritka.)

Az 1. csoportnál az újbóli felhasználást, vagy a 2. csoportnál a további feldolgozást a már említett helyi információs szervezet végezhetné el. Teljes egyetértéssel idézem VAJDA Erik véleményét a III. Országos Könyvtártügyi Konferencián elhangzott felszólalásából: "... a felhasználók társadalmilag és gazdaságilag kialakult kisebb-nagyobb csoportjai mellett ki kell alakulniuk és tovább kell fejlődniük a jeladó (és minden egyéb) tájékoztatás gyűjtésére, szelektálására és továbbítására szolgáló helyi információs rendszereknek."

De!! Nem nehéz ennek megvalósulását elképzelni ott, ahol már jelenleg is létezik egy helyi információs szervezet valamilyen szakirodalmi bázis formájában. A mezőgazdasági termelőüzemekben azonban jelenleg nem beszélhetünk erről - kivételnek csak azokat lehet említeni, ahol a gazdaságban kutatólaboratórium működik, vagy kutatás folyik. A több mint tízeves erőfeszítés, hogy a mezőgazdasági üzemekben szakkönyvtárak létesüljenek, nem járt kellő eredménnyel. Még könyv és folyóirat tekintetében sem sikerült ez az elgondolás, még kevésbé az egyéb dokumentumok, továbbá a feltárás stb. tekintetében. Itt utalok vissza az igénykutatásból származó adatokra, miszerint az üzemek nagy részében nincs szakkönyvtár, illetve a megkérdezettek 66 %-a úgy nyilatkozott, hogy a munkahelyi könyvtár nincs segítségére a szakirodalom hasznosításában. Személyes tapasztalataimra - de írásos véleményekre is - utalva, meg szeretném jegyezni: ebben közrejátszik az a tény is, hogy a mezőgazdasági szakemberek jó részének nincs meg a kellő kulturája a szakirodalom használatában. Témankhoz ez is szorosan kapcsolódik és az oktatás, továbbképzés problémáira mutat.

FEJLESZTÉS ÉS ELKÉPZELÉSEK

Nem tűnik talán a fentiekhez képest ellentmondásnak, ha a fejlődés útjának első állomásaként mégis a helyi információs szervezet kialakítását tartom szükségesnek. Viszont az eddig kialakult elképzelésektől eltérően úgy gondolom, hogy ennek az alapja nem feltétlenül egy szakkönyvtár kialakítása.

A szakkönyvtár létesítésének, működésének kialakult normatívái, szabályai vannak. Ha ebben a körben gondolkodunk, akkor rögtön a nehézségek tűnnek elő - a közel 2700 mezőgazdasági termelőüzemben (tízezer hektárosoktól a néhány száz hektárosokig) egy szakkönyvtári hálózat kialakítása nagy anyagi áldozatokkal járna és fölösleges párhuzamosságokat eredményezne. Fel kell oldani azt a merevséget - a mezőgazdasági termelőüzemek vonatkozásában - amely a helyi információs szervezettel kapcsolatban kialakult.

A szervezet felépítésére vonatkozóan olyan általános modell ajánlása, amely egyaránt minden gazdaságban alkalmazható, nem lehetséges. Nem is csak a gazdaságok nagyságrendbeli különbségei, hanem egyéb eltérő sajátosságok miatt sem. Mondhatnók azt, hogy szinte valamennyi gazdasági információs szervezet megtervezése egyedileg kell, hogy történjék. Ami azonban általánosan érvényes:

- a szervezet irányítását, működtetését egy felelős személynek (vagy személyeknek, a nagyságrendtől függően) kell ellátnia. "Információs mérnök"-nek nevezhető az irányító személy, aki a gazdaság céljait, feladatait, terveit behatóan és szakszerűen ismeri, áttekintése van az ágazat tudományos és műszaki-gazdasági helyzetéről, valamint ismeri a tájékoztatói forrásokat, szolgáltatásokat és azok használatát. Rendelkezik a feltáró eszközök alkalmazásának ismeretével;

- a szakirodalmi tájékoztatási szervezetet az üzem illetve gazdaság belső, saját helyzetére vonatkozó szakmai (számviteli, közgazdasági stb.) információs rendszerével egységben kell létrehozni. E szervezet működésének része az üzemből kifelé áramló információs tevékenység is. (Felső vezetés tájékoztatása, partnerek tájékoztatása stb.);
- a szakirodalmi információk belső áramlásának határozott rendjét és rendszerességét kell kialakítani, ugyszólván a gazdaság valamennyi posztján dolgozóig, szelektív módszerekkel;
- a belső információs szervezetnek meg kell könnyítenie az információk megszerzését a felhasználó számára. A szervezet első sorban nem saját dokumentumbázisra alapozva működik, a saját bázis kialakításakor pedig elsőrendű szempontként nem a megőrzést veszi figyelembe. Feltáró rendszerét is ennek figyelembevételével alakítja ki.

A helyi információs szervezetek kialakulása és fejlődése nélkül a központi szolgáltatások fejlődése is visszaszorul, hatékonysága csökken. Elmondható ez fordítottan is - a központi szolgáltatások fejlesztése nélkül a helyi információs szervezetek működése, fejlesztése sem biztosított.

Szerepet kell kapniuk a gazdaságok helyi információs szervezeteinek ellátásában a szakegyetemek kifejesztendő szolgáltatásainak, különös tekintettel azok regionális feladataira. A helyi információs szervezet legfontosabb követelménye, hogy alkalmazkodjék a környezethez, amelyben működik és amelyet szolgál.

A szakirodalmi ellátás pénzügyi nehézségei és a megoldás alapvető irányai

ZSIDAI JÓZSEF

A tudományos és szakkönyvtárak szakmai tanácskozásain, valamint a fenn tartó szervekkel folyó érintkezések során mindjobban fokozódik a szakirodalmi ellátást féltő aggodalom. Ebben a kérdésben a szakmai felelősségtudat már-már kinzó szorongássá válik. Talán azért, mert igen komolyan vesszük hivatásunkat, vagy azért, mert a súlyosbodó pénzügyi gondok fel számolásának utját nem találjuk.

Ebben az írásban arra szeretném irányítani a figyelmet, hogy miközben a szakirodalmi beszerzések dolgában a sorvadás tényleges veszélyével állunk szemben, a megoldás módozatai jobbára a több pénz és még több pénz kö-